

1998. – (“Czerwona seria” Instytutu Filologii Polskiej UMCS / rada red.: M. Abramowicz, J. Adamowski, J. Bartmiński et al. ; T. 9). – S. 211–224; **13. Bielińska-Gardziel I.** Stereotyp rodziny we współczesnej polszczyźnie / I. Bielińska-Gardziel. – Warszawa : SOW, 2009. – 256 s. – (IS PAN ; Fundacja Sławistyczna ; Seria: Kultura na pograniczach / kom. red.: Z. Greń et al. ; t. 6.); **14. Habrajska G.** Kategoryzacja a klasyfikacja – potoczne i naukowe widzenie świata (analiza badań ankietowych dotyczących kategoryzacji nazw roślin) / G. Habrajska // Językowa kategoryzacja świata / pod red. R. Grzegorzycykowej, A. Pajdzińskiej. – Lublin : Wydawnictwo UMCS, 1996. – S. 220–241; **15. Język a kultura.** – Wrocław, 2001. – T. 16: Świat roślin w języku a kulturze / pod red. A. Dąbrowskiej, I. Kamińskiej-Szmań. – 281 s.; **16. Językowa kategoryzacja świata** / pod red. R. Grzegorzycykowej, A. Pajdzińskiej. – Lublin : Wydawnictwo UMCS, 1996. – 356 s. – (UMCS ; Instytut Filologii Polskiej ; “Czerwona seria” / rada red.: M. Abramowicz et al. ; nr 8); **17. Nepop-Ajdaczyć L.** Etnolingwistyczna informacja o kwiatach w słownikach języka polskiego / L. Nepop-Ajdaczyć // Etnolingwistyka a leksykografia: tom poświęcony prof. J. Bartmińskiemu / red. nauk. W. Chlebda. – Opole: Wydawnictwo Uniwersytetu Opolskiego, 2010. – S. 157–163; **18. Pastusiak K.** Pogranicze polsko-białorusko-ukraińskie w świetle danych językowych i etnograficznych na podstawie nazw roślin / K. Pastusiak. – Warszawa : SOW, 2007. – 417 s. – (Instytut Sławistyki PAN ; Fundacja Sławistyczna; Seria: Język na pograniczach ; 32 / kom. red.: H. Popowska-Taborska et al.); **19. Piekarczyk D.** Kwiaty we współczesnym językowym obrazie świata / D. Piekarczyk. – Lublin: Wydawnictwo UMCS, 2004. – 241 s. – (Instytut Filologii Polskiej UMCS ; Seria: Literatura – Lingwistyka ; nr 7 / kom. red. S. Nieznanowski, J. Święch, R. Tokarski); **20. Słownik stereotypów i symboli ludowych / koncepcja całości i red.: J. Bartmiński, zast. red.: S. Niebrzegowska.** – Lublin : Wydawnictwo UMCS, 1996, 1999. – T. 1: Kosmos. – Cz. 1: Niebo, światła niebieskie, ogień, kamienie; cz. 2: Ziemia, woda, podziemie; **21. Szcześniak K.** Świat roślin światem ludzi na pograniczu wschodniej i zachodniej Słowiańszczyzny / K. Szcześniak. – Gdańsk : Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, 2008. – 410 s. + 1 dysk optyczny CD-ROM.

Ніколайчук Х.М. (Львів, Україна)

Структура темпорального мікрополя “МОЛОДІСТЬ” (на матеріалі польської фразеології)

У статті здійснено аналіз польських темпоральних ФО у межах мікрополя “молодість” з урахуванням трьох аспектів значення – сигніфікативного, денотативного і конотативного. З’ясовано роль корпусних досліджень в уточненні значення ФО і її місця в мікрополі під час аналізу ФО на основі словникових дефініцій.

Ключові слова: фразео-семантичне поле, мікрополе, сема, архісема, диференційна сема, фразеологічна одиниця, сигніфікативний, денотативний, конотативний аспекти значення.

В статтє осуществлен анализ польских темпоральных ФЕ в рамках микрополя “молодость” с учетом трех аспектов значения – сигнификативного, денотативного и конотативного. Выяснена роль корпусных исследований в уточнении значения ФЕ и ее места в микрополе при анализе ФЕ на основе словарных дефиниций.

Ключевые слова: фразео-семантическое поле, микрополе, сема, архисема, дифференциальная сема, фразеологическая единица, сигнификативный, денотативный, коннотативный аспекты значения.

The article is devoted to the analysis of Polish temporal idioms within micro field "youth" with taking into account three aspects of meaning – significative, denotative and connotative. The role of corpus-based research has been found out to clarify the meanings of the idioms and its place in micro field during the analysis of idioms based on vocabulary definitions.

Key words: idiomatic semantic field, micro field, sem, arhitem, differential sem, idiom, significative, denotative and connotative aspects of meaning.

Семантичну систему мови можна вважати великою цілісною ієрархізованою єдністю, що складається із сітки семантичних полів. У науковій літературі досі немає чітко визначеної термінологічної бази, за допомогою якої можна описувати семантичні поля. Зокрема, термінологічні відмінності стосуються вже самої номінації поля: в різних мовознавчих дослідженнях натрапляємо на терміни *семантичне поле* [4, 61; 24, 406; 25], *лексико-семантичне поле* [11; 17, 49], існують також терміни *граматично-лексичне поле* [5; 14], *функціонально-семантичне поле* [1, 20–23; 2, 40], *тематичне поле* [10]. Польський мовознавець Р. Токарський у праці, присвяченій дослідженню семантичного поля "людина", подає термін *лексико-значеннєве поле* і пояснює такий вибір термінології у своєму дослідженні бажанням підкреслити, що поле творять **лексичні одиниці** і **значеннєві зв'язки між ними** [27, 11]. Далі в цьому ж дослідженні науковець оперує терміном *значеннєве поле*. У своєму дослідженні ми приймаємо термін *фразео-семантичне поле*, оскільки об'єктом аналізу є фразеологічні одиниці (далі ФО).

Теоретичним опрацюванням засад організації мовних одиниць в семантичні поля займалися Ю. Караулов [7], Г. Щур [20], Ю. Степанов [17], О. Гулига і Є. Шендельс [5], М. Кочерган [11], Ф. Жилко [6], В. Мьодунка [25], Д. Буттлер [22], С. Каня [23], С. Кароляк [24] та ін. Польовий принцип членування мовних одиниць використовували у своїх дослідженнях Р. Токарський (дослідження польського семантичного поля людина [27]), К. Пісаркова (семантичне поле запахів у польській мові [26]), А. Бурячок (семантичне поле політичних відносин на матеріалі східнослов'янських мов [3]), Н. Клименко (семантичне ад'єктивне поле зі значенням кількості та інших параметричних вимірів у сучасній українській мові [8]), А. Котловський (фразеологічне тематичне поле соціальної поведінки людини (категорія руху) в англійській мові [10]) та ін. Написано також низку дисертацій, присвячених вивченню семантичних полів української мови: "Назви доріг в українській мові" С. Сірик [16], "Структура лексико-семантичного поля "мова-слово" в українській

поетичній мові XIX — початку XX ст.” Н. Мех [15], “Асоціативно-семантичне поле “безпека / небезпека” в дискурсі української преси XX–XXI століть” К. Коротич [9] та ін. Однак, попри велику кількість мовознавчих досліджень семантичних полів, темпоральні ФО польської мови, а, зокрема, особливості їхнього значення в структурі поля, залишились осторонь уваги науковців. Необхідно, проте, зазначити, що частково ФО, які відображають часові поняття, зафіксовано в межах конкретних тематичних груп у певних ідеографічних джерелах [MSF*, SFWUTIA, WSF]. Однак питання семантики темпоральних ФО, а зокрема ФО на позначення молодості, і сьогодні не втрачає своєї актуальності. Адже в ідеографічних класифікаціях ФО з темпоральним значенням представлено не достатньо вичерпно. Проблема вивчення семантики темпоральних ФО у межах фразео-семантичних полів з урахуванням сигніфікативного, денотативного і конотативного аспектів** значення ще потребує глибокого вивчення і комплексного дослідження. Отже, в пропонованій статті ставимо за мету проаналізувати, крізь призму трьох згаданих аспектів значення, семантику польських ФО на позначення молодості в межах відповідного темпорального мікрополя. Дослідження семантики ФО на позначення молодості передбачає розв’язання таких завдань: виявити ФО на позначення молодості в польській мові, встановити критерії розташування ФО в межах ядра і периферії мікрополя, проаналізувати виділене мікрополе “молодість” з точки зору ядерного і периферійного наповнення фразеологізмами, для уточнення місця кожної ФО в мікрополі з’ясувати особливості її фразеологічного значення, виділивши, переважно на основі словникових дефініцій***, але із залученням матеріалу корпусів IPI PAN**** і PWN***** та пошукової системи Google, окрім сигніфікативних, денотативні та конотативні семи.

* Перелік скорочень див. наприкінці статті.

** **Сигніфікативний** аспект загально відображає суть ФО без конкретизування її значення; несе поняттєву інформацію про ФО. На рівні **денотативного** аспекту значення ФО співвідноситься з предметами та явищами позамовної дійсності, що у дефініції виявляється у конкретизації значення, введення уточнювальних сем, які співвідносять ФО з денотатом. **Конотативний** аспект значення ФО, натомість, складається з експресивного, емоційно-оціночного та функціонально-стилістичного компонентів. Див. напр.: [13; 18; 19].

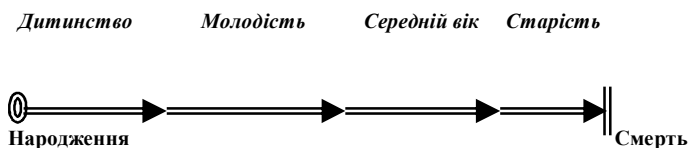
*** Джерельною базою стали словники: ISJP, MSF, SFWP, SFWUTIA, USJP, WKS, WŚF, WSFJP, WSFPWNZP.

**** Korpus Instytutu Podstaw Informatyki Polskiej Akademii Nauk // <http://korpus.pl>. Далі подаємо скорочену назву PWN.

***** Korpus Redakcji Słowników Języka Polskiego PWN // <http://korpus.pwn.pl>. Далі подаємо скорочену назву IPI PAN.

Дослідження значення ФО спрямовуємо від архісеми (*гіперсеми* [11, 305], *інтегральної семи* [4, 61]) до конкретних її втілень, зокрема й денотативних та конотативних сем, у значеннях темпоральних ФО. Аналіз семантики ФО у межах аналізованого мікрополя здійснюємо згідно з такими критеріями: а) ядро мікрополя утворюють ті ФО, які безпосередньо виражають головну сему цього мікрополя – “молодість”; б) до периферії належать: 1) ФО, які, крім темпоральної семи мікрополя “молодість”, мають у своєму значенні ще й інші семи; 2) ФО, значення яких відрізняється в різних словникових дефініціях (йдеться про денотативні та конотативні семи); 3) багатозначні ФО*; в) периферію мікрополя сегментуємо на ближчу, дальшу, крайню тощо. Розташування ФО на периферії має прямопропорційну залежність від кількості диференційних сем (*сем-опозитів* [4, 61]): чим більше конкретна ФО має додаткових, а зокрема денотативних чи конотативних, сем, тим далі від ядра вона міститься. Ті ФО, що мають розбудоване значення (яке до того ж може варіюватися в різних словниках) і що є водночас полісемічними, утворюють крайню периферію.

Мікрополе “молодість”, поряд з мікрополями “початок людського життя” (народження), “дитинство”, “середній вік”, “старість”, “кінець людського життя” (смерть), належить до фразео-семантичного поля “періоди людського життя” (див. схему).

Варто зазначити, що між життєвими етапами людини важче, ніж, скажімо, між трисегментним поділом часу на минуле, сьогодення і майбутнє, встановити в міру чіткі межі. Для кожної окремої особи поділ життя на дитинство, молодість, середній вік і старість має суб'єктивний характер. У словниках теж не завжди можемо знайти однозначну відповідь на питання про чіткий поділ життя людини на певні етапи. Наприклад, ISJP так пояснює ці етапи життя людини: “*Наше дитинство – це період, коли ми були дітьми*”

* Багатозначні ФО є сполучною ланкою між різними мікрополями, на чому також акцентує Р. Токарський [27, 35]. Зважаючи на цей факт, розглядаємо багатозначні ФО на периферії аналізованого мікрополя, адже ядерні ФО не можуть поєднувати різні мікрополя. Зауважимо, однак, що такий висновок можна робити, розглядаючи передусім системну фразеологію – ту, яку нам представляють словники, з усією багатозначністю фіксованих у них ФО. Якщо ж аналізувати фразеологію виключно у функціональному аспекті, тоді конкретна одиниця в конкретному значенні, незважаючи на свою системну багатозначність, займе своє чітке місце в полі (можливо, й у його ядрі).

[ISJP, т. 1, с. 345], “Молодість – це період життя між дитинством і зрілістю” [ISJP, т. 1, с. 863], “Зрілість – це 1. стан досягнення повного біологічного розвитку; 2. стан або ознака особи чи речі цілком розвиненої з погляду мислення, емоцій, почуттів і т. п.” [ISJP, т. 1, с. 280], “Старість – це останній період життя людей, тварин і рослин” [ISJP, т. 2, с. 668].

Така невизначеність часових меж етапів людського життя відображається і в мовних засобах, зокрема, у ФО на позначення часу. Тому розміщення доволі багатьох ФО у тому чи іншому мікрополі може бути дискусійним.

У пропонованій у цій статті типології ділимо мікрополе “молодість” на два підтипи: “молодість загалом” і “рання молодість”.

У польській мові знаходимо декілька ФО для позначення **молодості загалом**, без конкретизації, чи це рання, чи пізня молодість (що впливає як зі словникових дефініцій, так і з прикладів уживання ФО).

До ядра цього підтипу належать ФО *za młodych lat* (“у молодості”); *za młodu* (“в молодості”), *młodzięcze lata* (“період молодості”); щоправда, USJP не виділяє окремої ФО *młodzięcze lata*, але подає це як словосполучення в ілюстративній частині словникової статті “*młodzięczy*”), *wiosna życia* (“молодість людини”).

ФО *młode lata*, відповідно до дефініцій WSPJP (“дитинство, молодість”) і USJP (“період дитинства або молодості”), належить і до підтипу “молодість загалом”, і до іншого мікрополя – “дитинство”. Щоправда, MSF звужує значення ФО *młode lata* до “молодість”.

Відповідно до різних словникових дефініцій, виявляємо відмінності у виділенні сигніфікативних сем ФО *w kwiecie wieku*. Так, згідно з ISJP, у значенні цієї ФО можна виділити дві сигніфікативні семи – “молодий вік” (сема 1) і “розквіт сил” (сема 2): “говоримо, що хтось є *w kwiecie wieku*, якщо він є в молодому (підкреслення наше – Х. Н.) віці і в розквіті сил”. Таке ж значення подають WSPWNZP, USJP. Лише темпоральне значення (1 сигніфікативна сема) знаходимо у WSP: *w kwiecie wieku* – “бути ще молодим” (підкреслення наше – Х. Н.). Натомість взагалі вказівки на вік людини немає у SFWUTIA: *w kwiecie wieku* – “у розквіті життєвих сил” (1 сигніфікативна сема). А от згідно з WSPJP, *w kwiecie wieku* означає “в молодому або середньому (підкреслення наше – Х. Н.) віці; у розквіті

* Однозначного поділу людського життя на чітко визначені вікові періоди немає не лише в межах однієї культури: відмінність у визначенні часових рамок кожного етапу людського життя проявляється також при зіставленні різних культур, що зумовлено неоднаковим членуванням світу представниками цих різних культур. “У мовах світу не збігається й членування віку людей – дитячий вік, підлітковий вік, вік юності тощо. Так, укр. *підліток* охоплює вік від дванадцяти до шістнадцяти років, тоді як англ. *teenager* – від тринадцяти до дев’ятнадцяти років, а фр. *adolescent* – від чотирнадцяти до двадцяти двох років”, див. напр. [12, 206].

життєвих сил”, тобто в загальній семантичній структурі цієї ФО можна виділити аж три сигніфікативні семи – “молодий вік” (сема 1), “середній вік” (сема 2) і “розквіт сил” (сема 3). Не можна також однозначно стверджувати про семантику цієї ФО на основі корпусних досліджень. Часто з контексту важко визначити точний вік людини в *kwiecie wieku* (7 з 18 результатів). Трапляються контексти, де значення цієї ФО можна відобразити в поєднанні таких сем: “пізня молодість” (сигніфікативна сема 1) + “середній вік” (сигніфікативна сема 2) + “розквіт сил” (сигніфікативна сема 3). Наприклад: *„Już niedługo minie dziesięć lat od chwili, gdy powrócił do Polski kapitalizm, mogłoby się więc wydawać, że mieliśmy wystarczająco dużo czasu, by się do tego ustroju przyzwyczaić. Niektórym ludziom, że tak powiem – w kwiecie wieku (jak Pan Redaktor i ja), powinno to przyjść tym łatwiej, żeśmy pierwsze kilkanaście lat życia w tymże ustroju przeżyli, wystarczyło więc jedynie przypomnieć sobie, jak to dawniej bywało”* (IPI PAN). Вказівкою на вік суб’єктів (*Pan Redaktor i ja*) є згадка цих самих суб’єктів про факти свого минулого, адже якщо вони прожили *„pierwsze kilkanaście lat życia w tymże ustroju”* (капіталізмі), який на момент розповіді суб’єкта вже був впроваджений у Польщі 10 років після певної перерви (невідомо, скільки вона тривала), то, очевидно, самі особи в *kwiecie wieku* мали б перебувати на межі пізньої молодості і середнього віку. До того ж про поважніший вік самого редактора сигналізує його посада: навряд чи дуже молода людина може займати таку посаду. Варто додати, що незважаючи на відображення сигніфікативної семи “середній вік” лише у WSFJP, в контекстах часто з’являється саме ця (а не “молодий вік”) сема. До такого висновку доходимо, дослідивши такі контексти: *“A może większy nawet, co uwiecznił poeta Bembo pisząc jego epitafium: Rafael Sanzio z Urbino syn Jana malarz znakomity równy starożytnym którego natchnione obrazy wiernie oddawały naturę i z łatwością stosowały prawa sztuki sławę powiększył Juliusza II, Leona X żył lat XXXVII i w kwiecie wieku w takim samym dniu, w jakim się narodził zmarł VIII kwietnia MDXX (...)”* (IPI PAN); *“Może aż nazbyt niekiedy, czego dowodzi przedwczesna i rzewnie oplakiwana śmierć Franciszka Florentczyka, którego francuska choroba zmiotła w kwiecie wieku z tego świata”*** (IPI PAN); *“W młodości przez jakiś czas występowałem nawet w drużynie juniorów Dunajca. Cieszę się, że i w kwiecie wieku nie opuszczają mnie jeszcze witalne siły i z radością biegam za piłką”**** (IPI PAN); *“(…) i miękkie, bogate i biedne; jedno*

* Йдеться про смерть в 37 років, а отже, в період середнього віку.

** Архітектор Ф. Флорентчик помер в 1516. Дата народження невідома. Однак уже в 1502–1505 рр. він працював над надгробною нішею короля Яна Ольбрахта у Вавелі. Виходячи з цього факту, можна припустити, що на час своєї смерті архітектор мав понад 30 років.

*** Суб’єкт зазначає, що в молодості він був гравцем футбольної команди і тепер (після періоду молодості), коли він є в *kwiecie wieku*, надалі продовжує займатися футболом.

jest male, lecz eleganckie i mile; inne proste, ale żywe i przyjemne; trzecie – ciepłe i gładkie, czwarte harmonijne, to – ożywione, tamto jak aksamit; są dalej wina okrągłe, są i szorstkie; w kwiecie wieku i podtatusiale, małoletnie i nad grobem)* (IPI PAN); “*Puszkין zmarł w kwiecie wieku w połowie swego wielkiego dzieła*”)** (IPI PAN); “*Jakie hobby za młodu – takie opus magnum w kwiecie wieku*”*** (IPI PAN); “*Tutaj na cmentarzu na Roszie leży, zabity w kwiecie wieku (36 lat) kulą nieznanego mordercy mój ojciec*”**** (IPI PAN); “*Czy jesteś w kwiecie wieku? Tak? A więc rozkwitaj! Rozkwitaj...naturalnie!!! Dojrzałość to przede wszystkim poczucie spokoju i stabilizacji, ogromne doświadczenie oraz... (...)*”***** (PWN). В останньому прикладі бачимо гру слів, побудовану на дефразеологізації, що, зрештою, часто використовують у рекламах (останній контекст – це медична реклама). А відповідно до одного з контекстів IPI PAN, ФО *w kwiecie wieku* має навіть значення “молодість, середній вік, початок старості”: “*Jedna grupa to dzieci, druga młodzi rodzice i ludzie w kwiecie wieku, czyli 25-55 lat* (підкреслення наше – Х. Н.)”. Таке неоднозначне трактування цієї ФО свідчить про її периферійність.

Периферійними є ФО *młody gniewny* і *młody talent*. ФО *młody gniewny* на сигніфікативному рівні означає не лише молоду особу загалом – ця особа водночас є бунтівником: “молода особа, яка бунтується проти системи цінностей, яку репрезентують люди старшого покоління” (WKS). Таке ж значення відображають WSFPWNZP, ISJP, WSF. В USJP немає вказівки, що певну систему цінностей представляють люди саме старшого покоління, а в SFWP (*młody gniewny* – s. 394–395, s. 203) не знаходимо однозначного ствердження саме про молодий вік бунтівника, зазначено лише, що це “особа зазвичай молода” (тобто темпоральна сема тут виступає денотатом). Лише компонентом (а не єдино домінуючою сигніфікативною семою) темпоральна сема виступає в загальному значенні ФО *młody talent*: “молода особа, яка має талант у якійсь сфері” (WSFPWNZP).

Такі ФО, як *(ktoś) czuje się / wygląda itp. jak młody bóg, być wiecznie młodym, (ktoś jest) młody / młodszym duchem* належать одразу до кількох темпоральних мікрополів: “молодість загалом”, “середній вік”, “старість”.

* У цьому контексті можна припустити, що на основі протиставлення *w kwiecie wieku* і *podtatusiale* автор хотів підкреслити фізичний і духовний стан людей одного віку: *w kwiecie wieku* – в середньому віці, у розквіті своїх сил (USJP, t. 2, s. 384); *podtatusiały* – про чоловіка: в середньому віці: який виглядає непривабливо, на більше років, ніж має; підстаркуватий (USJP, t. 3, s. 265).

** О. С. Пушкін помер у віці 38 років, а отже, в середньому віці.

*** На основі протиставлення *młodość* – *w kwiecie wieku* можна зробити висновок, що ФО *w kwiecie wieku* тут означає період після молодості – середній вік.

**** Про середній вік тут сигналізує вікова вказівка – 36 років.

***** На середній вік тут указує слово *dojrzałość* (зрілість), яку ми розглядаємо у межах середнього віку.

Поняття молодості тут є відносним, адже йдеться не про молодість тіла, а передусім про хороший духовний стан, добре самопочуття, навіть гарний вигляд, але не молоді, а старшої особи (середній вік чи період старості). Особливо це добре відображає ФО (*ktoś jest*) **mlody / mlodszym duchem**: “якщо хтось є **mlody duchem**, то почувається молодим” (ISJP). Варто зазначити, що WSFJP у загальній структурі значення ФО (*ktoś jest*) **mlody duchem** виділяє ще інші сигніфікативні семи: “почуватися енергійно”, “цікавитися актуальними подіями”, “розуміти проблеми молодих людей”. У корпусах текстів суб'єктом виступають *ludzie, Polacy, wszyscy, odbiorcy, człowiek, mężczyzna, osoby*. Віковий діапазон, який виражено в контекстах ФО (*ktoś jest*) **mlody / mlodszym duchem**, стосується середнього віку і періоду старості: “*Andrzej Wajda jest wciąż mlody duchem, co objawił ostatnio w ‘Panu Tadeuszu’*” (IPI PAN); “*70-letni* (підкреслення наше – X. H.) *Clint Eastwood wczoraj wieczorem dostał w Wenecji Złote Lwy za całą artystyczną karierę. Zaznaczył, że wciąż czuje się mlody duchem i na razie nie myśli o emeryturze*” (IPI PAN); “*Pod wieczór pod sceną zaroilo się od nastolatków oraz równie mlodych duchem 30-50-latków* (підкреслення наше – X. H.)” (IPI PAN); “*Biorą w nich udział zarówno muzycy młodzi, jak i starsi wiekiem* (підкреслення наше – X. H.), *ale młodzi duchem*” (IPI PAN); “*Scena ‘Of’ ‘Groteska’ powstała z myślą o dorosłych* (підкреслення наше – X. H.) *widzach teatru, ale mlodych duchem*” (IPI PAN); “*Nie chce mi się wierzyć, że Adam Walaciński ma już 75 lat* (підкреслення наше – X. H.). *Jeśli widzi się tę jego młodą sylwetkę, z głową wciąż jeszcze lekko przyprószoną siwizną, to trudno w te 75 lat uwierzyć. Zwłaszcza że Adam Walaciński jest przede wszystkim człowiekiem mlodym duchem*” (IPI PAN); “*Jako 34-letni* (підкреслення наше – X. H.) *zawodnik zebrał spory bagaż doświadczeń, gdy więc jest traktowany niewspółmiernie do osiągnięć, ma prawo zareagować. Sądzę, że w tym momencie jest zdecydowany potwierdzić swoją klasę w barwach nowego klubu. Najważniejsze, że ciągle jest mlody duchem*” (IPI PAN). У корпусі PWN ми виявили модифікацію регуляцію*: “*Prawdziwym bohaterem Mostra di Venezia był bez wątpienia 92-letni mistrz kina portugalskiego, Manoel de Oliveira, najstarszy i zarazem najmlodszy duchem wśród reżyserów*”.

ФО *ktoś czuje się / wygląda itp. jak mlody bóg, być wiecznie mlodym* є багатозначними (одна з ознак приналежності до периферії): 1) WSFPWNZP, USJP для ФО *ktoś czuje się / wygląda itp. jak mlody bóg* подають визначення: “хтось почувається, виглядає дуже добре, свіжо і молодо”; в ISJP знаходимо подвійне трактування цієї ФО: “говоримо, що хтось почувається **jak mlody bóg**, якщо почувається свіжо і міцно.

* На момент створення фільму “Пан Тадеуш” А. Вайда мав 73 роки.

** Цей тип фразеологічних інновацій, що полягає на зміні граматичних і словотвірних особливостей ФО, виділяємо за польським дослідником С. Бомбою [21].

Говоримо, що хтось виглядає ***jak młody bóg***, якщо є гарним і молодим” (розм.), а у WKS виділено ще й денотативну сему: є конкретизація суб’єкта за статевою ознакою (йдеться не загалом про людей, а конкретно про чоловіка), до того ж чітко вказано його молодий вік: ***jak młody bóg*** (розм.) – “Говоримо, що якийсь чоловік виглядає ***jak młody bóg***, якщо він є молодим і красивим”: *Zobacz, jakiego miałaś ojca! Na tym zdjęciu wygląda **jak młody bóg**, twarz opalona, piękna figura*. Щоправда, корпусні дослідження показують, що виглядати ***jak młody Bóg*** може й жінка (невизначеного віку – 2 контексти PWN). Наприклад: “*A dzisiaj na przykład było słoneczko, rano wstałam* (підкреслення наше – Х. Н.) ***jak młody Bóg***”. Як показує 1 контекст корпусу IPI PAN, немає вікових обмежень стосовно представників чоловічої статі: “*Ja z mojej piramidy wychodzę **jak młody bóg!** (Dlatego wyglądasz **jak** mumia, **dziadku** (підкреслення наші – Х. Н.), **pomyślałem**”.* 2) ФО *być wiecznie młodym*, крім значення “зберігати молодість, не старіти духовно”, має ще й інше: “відносно понять, явищ, ідей: зберігати свіжість, актуальність; не минати” (WSFPWNZP, USJP).

На периферії підтипу “молодість загалом” міститься також ФО *wejść w życie*. Згідно з дефініцією WSFPWNZP, ця ФО означає “починати життя дорослої людини”. Приймаючи твердження, що дорослість – ознака середнього віку*, цю ФО слід було б розмістити на периферії мікрополя “середній вік”, оскільки вона означає початок цього етапу людського життя. Однак, USJP подає цікаве доповнення денотативного характеру: *wejść w życie* – “починати життя дорослої людини, наприклад, починаючи працювати, вступаючи у шлюб (підкреслення наше – Х. Н.)”. А ISJP конкретизує суб’єкта дії (ще одна денотатема) і “коректує” означення самого життя: “говоримо, що якась молода особа (підкреслення наше – Х. Н.) *weszła w życie*, якщо почала самостійне (підкреслення наше – Х. Н.) життя”. Як бачимо, суперечності щодо розгляду дорослості в межах мікрополя “середній вік” виникають, якщо беремо до уваги уточнення з USJP, адже *починають працювати, вступають у шлюб*, зазвичай, уже в період молодості (принаймні, це точно стосується праці). А дефініція ISJP ще раз засвідчує, що цю ФО необхідно розглядати саме на периферії мікрополя “молодість”. Така розмитість темпоральних меж свідчить про периферійність ФО *wejść w życie*. До того ж ця ФО є багатозначною: крім вищеподаних значень, усі три словники фіксують ще й інше значення: “про закони, розпорядження, правила: входити в дію”.

* Таке твердження є, однак, відносним, дорослість – це суб’єктивне означення людини, оскільки дорослою може бути і зовсім молода людина, а тим паче, якщо йдеться про пізню молодість. Однак, асоціативно ми сприймаємо період дитинства і молодості як безтурботний, веселий, іноді бурхливий етап у людському житті, на зміну якому приходить поміркована зрілість, дорослість, які, власне, і розглядаємо в межах середнього віку людини.

Період **ранньої молодості** припадає на період дозрівання (біологічного, розумового, емоційного). Тому часто в цьому підтипі з'являються ФО, які мають значення “дозрівання”.

У ядро підтипу “рання молодість” інтегровані ФО *glupi wiek* (“період дозрівання”, “час підростання”), *trudny wiek* (“період дозрівання, період бунту”), *zielone lata* (“період молодості”). Як бачимо, дві з трьох ФО стосуються значення “дозрівання”, “зрілості”, які якраз і припадають на період ранньої молодості. ФО *zielone lata* згідно зі словниковою дефініцією означає загалом “період молодості”. Однак, навряд чи можна використати цю ФО для означення ще молодої, однак вже сформованої (біологічно, ментально) людини, яка належить до пізньої молодості. Сумніви пов'язані з прикметником *zielone*, оскільки метафоричною назвою цього кольору прийнято позначати все незріле, що стосується радше ранньої молодості (пор. ФО *mieć zielono w głowie* – “бути бездумним, нерозсудливим, легковажним, несерйозним, незрілим” (WSFJP). Тому ця ФО належить до підтипу “рання молодість”, а не “молодість загалом”.

ФО *mieć żółto w dziobie, mieć mleko pod nosem, pierwsza naiwna, coś jest dla kogoś za stare, wąs / broda / zarost sypie się (komuś), młodzieniec / chłopak / chłop itp. pod wąsem, wejść w świat, panna na wydaniu / panna do wzięcia / kobieta / panna w wieku poborowym, ktoś ledwie / świeżo opierzony* утворюють периферію підтипу “рання молодість”.

Значення ФО *mieć żółto w dziobie*, разом із семою “молодий” утворює ще й інша сигніфікативна сема “недосвідчений” (WSFPWNZP (розм.), USJP (легков.): “бути молодим, недосвідченим” – явище, яке може проявлятися в ранній молодості і навряд чи буде стосуватися пізньої молодості*). Отже, ця ФО не виражає виключно значення “рання молодість”.

Периферію утворюють також ФО на позначення ранньої молодості, які можна за значенням поділити на дві підгрупи: 1) ФО, які опосередковано стосуються молодості особи чоловічої статі; 2) ФО, які опосередковано стосуються молодості особи жіночої статі.

До першої підгрупи належать ФО *wąs / broda / zarost sypie się komuś, młodzieniec / chłopak / chłop itp. pod wąsem*. Ці ФО не виражають прямо значення модості, а лише опосередковано вказують на те, що хлопець є молодим (“в молодого хлопця (підкреслення наше – Х. Н.) починає з'являтися зарісі”, тобто темпоральна сема в загальній семантичній структурі цих ФО є лише однією із сигніфікативних сем поряд з іншою сигніфікативною семою “починає з'являтися зарісі”).

* Протилежною до попередньої ФО за одним із своїх значень є ФО *któs nad wiek dojrzał*: “хтось є зрілий, незважаючи на молодий вік; вмiє думати як доросла людина; хтось освічений, який має здібності дорослої людини” ((книжн.) WSFJP, s. 874).

Поряд з цими ФО в межах першої підгрупи міститься також ФО *mieć mleko pod nosem*. Щоправда, приналежність цієї ФО до першої підгрупи підтверджують не всі словники. WKS так дефініює цю ФО: “говоримо з відтінком легковажності: *ma mleko pod nosem* про хлопця (підкреслення наше – Х. Н.), який є на щось за молодий, надто незрілий для чогось”. Визначення із вказівкою на чоловічу стать подають SFJP, SFWUTIA (щоправда, тут також зафіксовано варіанти цієї ФО: *mieć mleko pod nosem [na brodzie]*), WSFJP (цей словник фіксує інші варіанти цієї ФО *mieć [jeszcze] mleko pod brodą / wąsem*). Вказівка на стать (інформація денотативного характеру) подана в дужках: (*хлопець, чоловік*). Значення конкретної статі знаходить підтвердження в мовленні (корпус IPI PAN): у двох з двох прикладів суб’єктом є саме представник чоловічої статі (пор.: “[...] *Nie dał poznać po sobie tam u wójtów, że mu się ta myśl strasznie udała, bo jakże, gospodarz był, a nie żaden chłopak, co to ma jeszcze mleko pod nosem* [...]”, “[...] *Ja mam jeszcze mleko pod nosem. Obawiam się, że możliwością startów w mistrzostwach świata mógłbym się niepotrzebnie zachłysnąć* [...]” (курсив і виділення наші – Х. Н.). Натомість ISJP не розрізняє суб’єкта за статевою диференціацією: *mieć mleko pod nosem* (розм., легков.) – “говоримо, що хтось (підкреслення наше – Х. Н.) має *mleko pod nosem*, якщо є молодим і незрілим”. Так само трактують цю ФО WSFPWNZP, USJP і SFWP. Крім сем “молодий”, “незрілий”, у SFWP виділено ще й інші сигніфікативні семи: “недорослий”, “недосвідчений”. Така розбіжність у різних словникових тлумаченнях ще раз підтверджує периферійність цієї ФО.

Другу підгрупу представляють ФО: *pierwsza naiwna, wejść w świat, panna na wydaniu / panna do wzięcia / kobieta / panna w wieku poborowym*. Ці ФО містяться водночас на межі з підгрупою “пізня молодість”, оскільки, зважаючи на їхнє значення, важко однозначно стверджувати про приналежність цих ФО лише до мікрополя “рання молодість”. Це, зокрема, стосується ФО *wejść w świat* (“про молоду жінку, дівчину з вищих кіл: запрезентувати себе вперше в ширшому колі осіб, зазвичай на балу”), *panna na wydaniu / panna do wzięcia / kobieta / panna w wieku poborowym* (“дівчина, жінка у відповідному, щоб вийти заміж, віці”).

ФО *pierwsza naiwna* є ще й багатозначною, що, однак, знаходить підтвердження не у всіх словниках: *pierwsza naiwna* – а) “театральна роль молодої недосвідченої (підкреслення наше – Х. Н.) дівчини; б) “молода недосвідчена (підкреслення наше – Х. Н.) дівчина, яку можна легко використовувати (WSFPWNZP). USJP, крім двох значень WSFPWNZP, подає ще третє значення: “акторка, яка грає таку [*молодої недосвідченої дівчини*] (вставка наша – Х. Н.) роль”. Натомість, у ISJP темпоральної семи немає ані на сигніфікативному, ані на денотативному рівні (у попередніх словниках темпоральна сема є компонентом загального поняттєвого значення): “*Pierwszą naiwną* називають дуже наївну дівчину, яку можна

легко використовувати” (ISJP). Така розмитість семантики на системному рівні віддаляє цю ФО від ядра підгрупи “рання молодість” на ще більшу відстань порівняно навіть з попередніми ФО цієї другої підгрупи.

Поза групою ФО, які своїм значенням ідентифікують приналежність до молодої особи до тієї чи іншої статі, на периферії мікрополя “рання молодість” містяться ФО *ktoś ledwie / świeżo opierzony* (“про когось, хто недавно став зрілим” (USJP)), оскільки означають закінчення періоду дозрівання (який ми розглядаємо в межах ранньої молодості), а, отже, поступовий перехід у зрілість. Периферійною ФО є також ФО *coś jest dla kogoś za stare*, оскільки темпоральна сема (“надто молодий вік”), хоча й виявляється на сигніфікативному рівні, однак, не є єдино домінантною в загальному значенні цієї ФО: “щось є невідповідним для певної особи з огляду на її надто молодий вік” (WSFPWNZP). В USJP знаходимо також денотативну вказівку на те, що є невідповідним для певної особи з огляду на її надто молодий вік: *coś (np. ubranie) jest dla kogoś za stare*.

Отже, фразео-семантичне мікрополе “молодість” складається з двох темпоральних підтипів: “молодість загалом” і “рання молодість”. Варто зазначити, що в ідеографічних поділах у польських лексикографічних джерелах не виділено окремої тематичної підгрупи “молодість”. Щоправда, деякі ФО на позначення молодості подано в межах різних тематичних підгруп: “Етапи життя людини” (WSF), “Вік” (SFWUTIA), “Про час людського життя, його періоди” (MSF). У своєму дослідженні ми розглядаємо ФО на позначення молодості у двох підтипах. У межах кожного з них, згідно з виробленими критеріями, ми визначили ядро-периферійне наповнення фразеологізмами. Так, у ядро підтипу “молодість загалом” інтегровано ФО *za młodych lat* (“у молодості”), *za młodu* (“в молодості”), *młodzięcze lata* (“період молодості”), *wiosna życia* (“молодість людини”): ФО *młode lata, w kwiecie wieku, (ktoś) czuje się / wygląda itp. jak młody bóg, byc wiecznie młodym, (ktoś jest) młody / młodszym duchem* є сполучними ланками декількох мікрополів фразео-семантичного поля “періоди людського життя” (відповідно: 1) “молодість загалом” і “дитинство”; 2) “молодість загалом” і “середній вік”; 3) “молодість загалом”, “середній вік” і “старість”). ФО *młody talent, młody gniewny* не виражають єдино темпорального значення, яке лише входить до загальної семантичної структури ФО, що зумовлює периферійність цих ФО. На периферії підтипу “молодість загалом” міститься і багатозначна ФО *wejść w życie*, яка лише опосередковано виражає значення молодості. У підтипі “рання молодість” ядреними ФО є *głupi wiek* (“період дозрівання, час підростання”), *trudny wiek* (“період дозрівання”), *zielone lata* (“період молодості”) (значення дозрівання, підростання розглядаємо в межах ранньої молодості, оскільки вони якраз і припадають на цей період). У

периферію інтегровано такі ФО: *mieć żółto w dziobie* (оскільки її значення утворюють декілька сигніфікативних сем: “рання молодість”, “недосвідченість, легковажність”); *wąs / broda / zarost sypie się komuś, młodzieniec / chłopak / chłop itp. pod wąsem, mieć mleko pod nosem, panna na wydaniu / panna do wzięcia / kobieta / panna w wieku poborowym, pierwsza naiwna* (оскільки, по-перше, опосередковано виражають значення рання молодість, а, по-друге, їх можна поділити відповідно до їхніх значень за статевою диференціацією); *ktoś ledwie / świeżo opierzony* (оскільки означають закінчення періоду дозрівання), *coś jest dla kogoś za stare* (оскільки темпоральна сема, хоча й виявляється на сигніфікативному рівні, проте не є єдино домінантною у загальній семантичній структурі цієї ФО: “щось є невідповідним для даної особи з огляду на її надто молодий вік”). Варто наголосити на важливості корпусних досліджень під час аналізу ФО в межах конкретних полів на основі словникових дефініцій, які можуть відрізнятися обсягом інформації про певну ФО. Так, наприклад, лише в одному (WSFJP) з п’яти словників у значенні ФО *w kwiecie wieku* виділено, поряд із семами “молодий вік” і “розквіт сил”, сему “середній вік”. Натомість, у контекстах, де трапляється ця ФО, найчастіше актуалізується сема “середній вік” (а не “молодий вік”).

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бондарко А.В. Принцип поля при исследовании грамматических явлений // Вопросы грамматики русского языка: Программа и краткое содержание докладов на XIII научно-методической конф. северо-западного объединения кафедр рус. яз., 27–29 янв. 1971 г. / Под ред. С. Г. Ильенко. – Ленинград, 1971. – С. 20–23; 2. Бондарко А.В. Принципы функциональной грамматики и вопросы аспектологии. – Ленинград, 1983;
3. Бурячок А.А. Принципи моделювання семантичних полів лексики (на матеріалі східнослов’янських назв політичних відносин) // Мовознавство. – 1985. – № 4. – С. 41–47;
4. Войцева О.А. Водогосподарська лексика польської мови: від давнини до сучасності. – Чернівці, 2010;
5. Гулыга Е. В., Шендель Е. И. Грамматико-лексические поля в современном немецком языке. – М., 1969;
6. Жилко Ф.Т. Про семантичні поля української мови // Українська мова і література в школі. – 1971. – № 12. – С. 25–32;
7. Караулов Ю.Н. Структура лексико-семантического поля // Филологические науки. – 1972. – №1. – С. 57–68;
8. Клименко Н. Семантичне ад’єктивне поле зі значенням кількості та інших параметричних вимірів у сучасній українській мові // Українська мова. – 2008. – № 3. – С. 3–25;
9. Коротич К.В. Асоціативно-семантичне поле “безпека / небезпека” в дискурсі української преси ХХ–ХХІ століть: Автореф. дис... канд.-га філол. наук: 10.02.01 / Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна. — Харків, 2007;
10. Котловський А.М. Идеографічна характеристика англійських фразеологізмів на позначення соціальної поведінки людини (категорія руху) // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. – 2007. – Т. 20 (59). – № 6. – С. 79–84;
11. Кочерган М.Л. Лексико-семантична система // Українська мова: Енциклопедія / За ред. В. М. Русанівського,

О. О. Тараненка. – К., 2004. – С. 305–306; **12.** *Кочерган М.* Про деякі джерела комунікативного шуму в міжкультурній комунікації // Магістр гри слова / За ред. О. Ясіновської, Л. Сваричевської. – Львів, 2009. – С. 202–208; **13.** *Кравчук А.* Новий тип дефініцій фразеологізмів у польських словниках // Проблеми слов'язнознавства. Львів. – 2005. – Вип. 55. – С. 181–196; **14.** *Лучак М.М.* Граматико-лексичне поле “Час” в системі дієслова сучасної англійської мови // Наук. вісник Чернівецького ун-ту. – 2001. – Вип. 115: Германська філологія. – С. 33–42; **15.** *Мех Н.О.* Структура лексико-семантичного поля “мова-слово” в українській поетичній мові XIX – початку XX ст.: Автореф. дис... канд.-та філол. наук: 10.02.01 / НАН України. Ін-т укр. мови. – К., 2000; **16.** *Сірик С.В.* Назви доріг в українській мові: Автореф. дис... канд.-та філол. наук: 10.02.01 / Запоріж. держ. ун-т. — Запоріжжя, 1998; **17.** *Степанов Ю.С.* Основы общего языкознания. – М., 1975; **18.** *Тепляков І.М.* Денотативний і сигніфікативний аспекти значення у смисловій структурі кількісних фразеологізмів чеської мови // Проблеми слов'язнознавства. – Вип. 35. – Львів, 1987. – С. 82–87; **19.** *Тепляков І.М.* Структурно-семантичні особливості кількісних фразеологізмів сучасної чеської мови // Проблеми слов'язнознавства. – 1986. – Вип. 33. – С. 87–92; **20.** *Щур Г.С.* Теории поля в лингвистике. – М., 1974; **21.** *Bąba S.* Innowacje frazeologiczne współczesnej polszczyzny. – Poznań, 1989; **22.** *Buttler D.* Koncepcja pola znaczeniowego // Wybór literatury do słownictwa, frazeologii i stylistyki. – 1971. – Cz. 1. – S. 294–312; **23.** *Kania S.* Pojęcie pola znaczeniowego // Zarys leksykologii i leksykografii polskiej / Pod red. S. Kani, J. Tokarskiego. – Warszawa, 1984. – S. 166–168; **24.** *Karolak S.* Pole semantyczne // Encyklopedia językoznawstwa ogólnego / Pod red. K. Polańskiego. – Wrocław – Warszawa – Kraków, 1993. – S. 406–407; **25.** *Miodunka W.* Podstawy leksykologii i leksykografii. – Warszawa, 1989; **26.** *Pisarkowa K.* Szkic pola semantycznego zapachów w polszczyźnie // Język Polski. – 1972. – Z. 5. – S. 330–339; **27.** *Tokarski R.* Struktura pola znaczeniowego. Studium językoznawcze. – Warszawa, 1984.

СПИСОК СКОРОЧЕНЬ НАЗВ ДЖЕРЕЛ:

- ISJP** Inny słownik języka polskiego / Pod red. M. Bańki: W 2 t. – Warszawa, 2000.
- MSF** Iglіkowska T., Kurkowska H. Mały słownik frazeologiczny. Czas. Przestrzeń. Ilość. Liczba. Stopień. – Z. 1. – Warszawa, 1966.
- SFWP** Bąba S., Liberek J. Słownik frazeologiczny współczesnej polszczyzny. – Warszawa, 2001.
- SFWUTIA** Słownik frazeologiczny w układzie tematycznym i alfabetycznym / Pod red. A. Nowakowskiej. – Wrocław, 2003.
- USJP** Uniwersalny słownik języka polskiego / Pod red. S. Dubisza: W 4 t. – Warszawa, 2003.
- WKS** Mosiotek-Kłosińska K., Ciesielska A. W kilku słowach. Słownik frazeologiczny języka polskiego. – Warszawa, 2001.
- WSF** Wielki słownik frazeologiczny / Pod red. A. Latuska. – Kraków, 2008.
- WSFJP** Müldner-Nieckowski P. Wielki słownik frazeologiczny języka polskiego. – Warszawa, 2003.
- WSFPWNZP** Wielki słownik frazeologiczny PWN z przysłowiami / Pod red. A. Kłosińskiej, E. Sobol, A. Stankiewicz. – Warszawa, 2005.